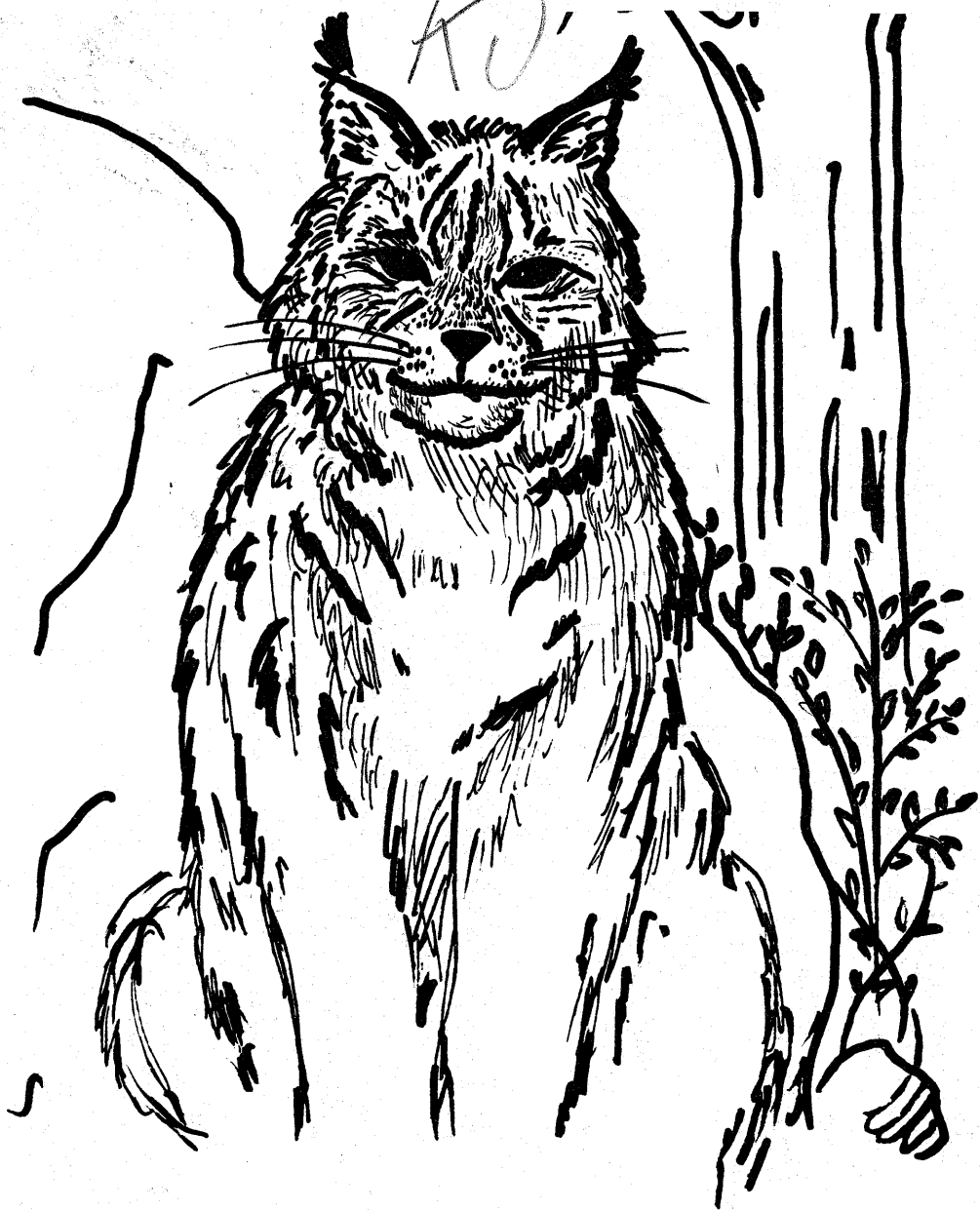

IISALMEN LUONTOUUTISET 1/88

Ku

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

IISALMEN LUONTOUTISET 1/88

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

IISALMEN LUONTOUTISET
1/1988 toukokuu

Julkaisija:
Iisalmen Luonnon Ystäväin Yhdistys ry

Vastaava toimittaja:
Jaakko Laasanen

Kansikuva ja piirrokset:
Ulla Ropo

IISALMEN LUONNON YSTÄVÄIN YHDISTYS RY

Hallituksen jäsenet

Puheenjohtaja, lehtori Matti Tallgren
 KP 23/23 Punahovi
 74120 IISALMI puh. 22 808

Sihteeri, saisaanhoitaja Kai Jäderholm
 Viitaanpiiri 20
 74999 IISALMI puh. 64 199

Rahastonhoitaja/jäsenasiat
 yli-insinööri Viljo Åberg
 Satamakatu 3 B
 74100 IISALMI puh. 21 307

Opiskelija Mikko Tallgren
 KP 23/23 Punahovi
 74120 IISALMI puh. 22 808

Nuorisotoimenjohtaja Jaakko Laasanen
 Laaksotie 11
 74120 IISALMI puh. 22 691

Autonkuljettaja Martti Järnfors
 Tervakankaanpiiri 17 B
 74120 IISALMI puh. 23 094

Lehtori Sirkka Immonen, varapuheenjohtaja
 Kotipolku 24
 74100 IISALMI puh. 24 283

Kaupungingeodeetti Erkki Väisänen
 Haukiniemenkatu 19
 74100 IISALMI puh. 21 386

Asemamies Pertti Kaarakainen
 Kihmulankatu 18
 74130 IISALMI puh. 25 032

Kunniajäsen
 Maanviljelijä Martti Savolainen

SISÄLLYSLUETTELO

Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistys ry:n hallitus.....	1
Sisällysluettelo.....	2
Suojelijat metsästäjiä vastaan?.....	3
Lääkintöneuvos Arvi J. Huuskosen kasvikokeelmat.....	5
Haastattelussa luontovalokuvaaja Pekka Selin.....	8
Piekanojen etappi.....	11
Erikoisuuksia Iisalmen luontomuseon kokoelmiin.....	13
Riekko.....	15
Kilpailun tulos kuusen mutaatioilmiöstä.....	19
Jättiputket - ukonputket.....	20
Erkki Tajakka.....	22
Apenniinien vuokko Iisalmessa.....	23
ILYY:n jaostot.....	24

SUOJELIJAT METSÄSTÄJIÄ VASTAANKO?

Keväällä käytiin Iisalmen Sanomissa mielenkiintoista keskustelua metsästäjien ja luonnonsuojelijoiden välillä siitä, mitä pidetään peto-saalissuhteena ja metsästyksen oikeutuksena. Asia käynnistyi, kun riis-tahoitoyhdistyksen edustaja toivoi mm. saukon metsästyksen aloittamista.

Todettakoon, ettei maailma kuitenkaan ole musta-valkoinen. Molemmilla puolilla ovat ääriajattelijat, jotka edustavat pientä joukkoa suuremman enemmistön ollessa ymmärtäväisempiä. Asioita kärjistetään muutenhan niistä ei nousisi keskustelua.

Metsästäjäkunnan valveutuneisuudesta voidaan olla monta mieltä. Toki viime vuosina "järki" tuntuu voimistuvan, muttei tarvitse muistella paljoakaan taaksepäin metsästyksen mielekkyyttä tutkailtaessa.

Esimerkkejä: Vesikko ja majavakanta hävitettiin metsästämisellä sukupuuttoon, piti tuoda Kanadasta tilalle uusia. Miten olisi käynyt joutsenen tai kotkan, ellei suojelijat olisi puuttuneet asiaan. Entä suurpedot, jotka edelleen keikkuvat kohtalon rajoilla ollen toiselta puolelta tulevien varassa. Metsästettävistä lajeista mainittakoon vielä metsäpeura.

Metsästyksen puitteissa on sitten tuotu luontoomme kuulumatonta lajeja kokeeksi. Esim. useita peuran-sukuisia lajeja, piisami, fasaani unohtamatta supikoiraa, joka tosin on levittäytynyt naapurin puolen

istutuksista. Yhteinenkin vihollinen löytyy minkistä.

Peto-saalissuhteesta esitettiin kovin vääristyneitä olettamuksia. Metsästäjät toivat esille kuinka muka pedot hävittävät riistan olemattomiin. Toisaalta todettiin esim. jäniskantojen liiallisen kasvun aiheuttavan niiden sairastumista ja joukkokuolemia. Hyökättiin luonnontasapaino-ajattelua vastaan tietämättä oikein, mitä se sisällään pitää. Näihin kysymyksiin vastasivatkin varsin asiallisesti niin Uolevi Skaren kuin Veli-Risto Kajander.

Entä mihin perustuvat kantojen arvioinnit? Niin, metsästäjien omiin arvioihin pääsääntöisesti. Entä saukon metsästyksen salliminen? Ylä-Savon kanta on ollut viimeisen 5 vuoden aikana tarkan tutkimuksen alla. 1970-luvulla täällä tuskin saukkoa tapasikaan ja nyt kun kanta on päässyt asettumaan omiin uomiinsa (kasvu ei ole havaittu 4 vuoteen) ollaan jo valmiita listimään ne.

Ei edes mietitä miten voitaisiin saukon aiheuttamia haittoja ensin hoitaa. Ratkaisumallina esitetään metsästystä, jota ei taatusti voitaisi kontrolloida. Eikä ymmärretä miten onnellisessa asemassa olemme kun vielä saamme nauttia saukoista niiden vähetessä koko ajan niin muualta Suomesta kuin Euroopastakin.

Metsästäjien kontrolli kyllä pelaa keskuudessaan kohtuullisesti. Annetaan kiintiöt, mitä saa metsästää, mutta valvonta perustuu metsästäjän omaan ilmoitukseen. Onneksi suurin osa metsästäjistä on tunnollisia ja ymmärtävät syy- ja seuraussuhteet sekä osallistuvat riistanhoitotyöhön.

Kai Jäderholm

LÄÄKINTÖNEUVOS ARVI J. HUUSKOSEN KASVIKOKOELMAT

Lääkintöneuvos Arvi J. Huuskosen perikunta luovutti hänen kasvikokoelmansa Iisalmen Luonnon Ystävain Yhdistykselle lokakuussa 1987 ja pyysi yhdistystä jakamaan kasvikokoelmat suraavien yhteisöjen kesken: Joensuun Yliopisto, Kuopion luonnontieteellinen museo, Oulun Yliopisto, Iisalmen Luonnon Ystävain Yhdistys sekä Iisalmen Ortodoksinen seurakunta. Edelleen perikunta pyysi, että Iisalmen Luonnon Ystävät neuvottelisivat kasvinäytteiden jakoperusteista mainittujen yhteisöjen kanssa.

Tämän kirjoittaja, Luonnon Ystävain kasvijaaoston puheenjohtaja, neuvotteli sitten kasvinäytteiden jakoperusteista edellä mainittujen yhteisöjen kanssa ja suoritti sen jälkeen jaon.

Näytteet käytiin läpi yhdessä yhdistyksen toimistoapulaisen Heli Rytkösen kanssa ja jaoteltiin edellä mainittujen saajien kesken sekä pakattiin pahvilaatikoihin, joita kertyi lähes sata kappaletta. Tämä työ kesti melkein kaksi kuukautta.

Putkilokasvinäytteistä oli arviolta 20 % kiinnitetty kasvipaperiarkeille etiketteineen. Muut putkilokasvinäytteet olivat makulatuuriarkkien välissä. Osa näytteistä oli määrättämättä.

Sammal-, jäkälä- ja sieninäytteet olivat kaikki pussitettuja ja niistä myös osa oli määrättämättä. Sammal- ja jäkälänäytteistä oli valtaosa Enontekiöltä.

Näytteiden joukossa oli paljon kasvivaihdossa saatuja ulkomaisia kasveja. Mielenkiintoisia olivat Huuskosen 1930-luvulla

keräämät kasvinäytteet Laatokan Karjalasta sekä sota-aikana kerätyt Länsi Vienan näytteet. Ulkomaan matkoillaan hän

oli itse kerännyt paljon näytteitä Eestistä, Unkarista ja Israelista. Hänen kokoelmissaan oli monista lajeista useita näytteitä, joten niitä voitiin jakaa useammallekin yhteisölle.

Huuskosken kasvikokoelma jaettiin seuraavasti:

	Näytteitä					
	laa- ti- koita	putki- lokas- veja	Samma- lia ja jäkäliä	makro- sieniä	mikro- sieniä	yhteen- sä
Joensuun Yliopistolle	13	2 738	2 578			5 316
Kuopion Luonnontieteelliselle museolle	39	5 805	4 617	977	1 914	13 313
Oulun Yliopistolle	35	4 470	10 237			14 707
Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistykselle	10	4 336	413			4 749
Iisalmen Ortodoksiselle seurakunnalle	1	88				88
Yhteensä	98	17 437	17 845	977	1 914	38 173

Yhdeksi näytteeksi on luettu jo kasviarkeille kiinnitetyt putkilokasvit ja kiinnittämättömistä kasveista niin paljon kuin yhdelle kasviarkille sopii. Sammalet ja jäkälet sekä makro- ja mikrosienet ovat koteloissa, jotka kukin on luettu yhdeksi näytteeksi.

Kasvinäytteet luovutettiin niiden saajille Luonnon Ystävien kasvistotapahtumatilaisuudessa Apteekinmäen väestösuojassa 6 päivänä helmikuuta 1988. Kuopion luonnontieteellisen museon puolesta oli näytteitä vastaanottamassa museonjohtaja Matti Haapasaaari sekä amanuenssit Reino Fagerstén

ja Heli Heikkilä. Oulun Yliopiston puolesta oli kasvimuseon johtaja Tauno Ulvinen ja FT Esteri Ohenoja sekä Joensuun Yliopistosta FT Pertti Huttunen ja FT Jorma Sorjonen. Iisalmen Ortodoksista seurakuntaa edusti Marjatta Autio ja Iisalmen Luonnon Ystävien Yhdistystä sen puheenjohtaja Matti Tallgren.

Arvi J. Huuskonen oli viimeisinä elinvuosinaan lähettänyt Joensuun Yliopistolle noin 10 000 kasvinäytettä. Elämänsä aikana hän oli lähettänyt kasvinäytteitä moniin yliopistoihin mm. Ouluun ja Turkuun sekä ulkomaille kuten Ruotsiin Lundin Yliopistoon ja niinkin kaukaiseen kuin Chilen Yliopistoon. Näiden lähetettyjen näytteiden määrästä ei ole tarkkaa tietoa.

Iisalmen Luonnon Ystävien kokoelmissa on jo ennestään Arvi Huuskosen keräämiä kasvinäytteitä noin 3 000. Hänen elämänsä aikana keräämien näytteiden määrä, nyt luovutettujen lisäksi, on arviolta noin 30 000, joten hän on kerännyt kaikkiaan vähintäänkin 70 000 kasvinäytettä. Arvi J. Huuskosen nimi tunnetaan laajalti botanistien keskuudessa.

Viljo Åberg

RETKI SAIMAAN ALUEELLE

Luontokerho Saperda ja Iisalmen Luonnonystävien Yhdistys järjestää nuorisolautakunnan myötävaikutuksella kevätretken 27.-29.5.1988 Saimaan alueelle. Retkeläiset käyvät mm. Savonlinnassa, Punkaharjulla ja Linnasaaren kansallispuistossa. Halukkaita mukaan lähtijöitä pyydetään ottamaan yhteyttä Kai Jäderholmiin.

LUONTORETKI SALAMAJÄRVEN LUONNONPUISTOON

Nuorten luontoretkeä Perhon Salamajärven luonnonpuistoon järjestetään nuorisobussia tukikohtana käyttäen 27.-29.6.1988 eli kuukautta myöhemmin. Tälle retkelle on ilmoittauduttava kaupungin nuorisotoimistoon 17.6. mennessä ja retkeä on tarkoitettu yli 11-vuotiaille.

HAASTATTELUSSA LUOTOVALOKUVAAJA PEKKA SELIN

Opettaja Pekka Selin, tunnettu luonnonharrastaja Varpaisjärveltä, kertoi Iisalmen Luontouutisille antamassaan haastattelussa kokevansa luonnon rikkaaksi lähteeksi. Siitä voi ammentaa sisältöä niin harrastuksiin kuin ansiotyöhönkin. Opetustyössä hyvin mielekkääksi ja antoisaksi hän kokee ne oppitunnit, joissa tavanomaisen opetettavan aineksen lisänä ja syventäjänä ovat omat luontohavainnot. Yhdessä oppilaiden kanssa on tehty retkeilyjä, koottu lintujen muuttoaikavertailuja jne. Melkoisen määrän välittömään opetustyöhön sopivia kuultokuvia on Pekka Selin näppäillyt itse. Pekka Selinin käsiala näkyy edelleen mm. kunnalle ja eri yhteisöille laadituissa luontopoluissa.

Harrastuksen taustoja

Mistä monipuolinen luotoharrastus on lähtenyt alkuun? Pekka Selin vastaa: Luonto on kiinnostanut jo lapsuudesta asti. Kulkiessani Keski-Suomessa lapsuuden kotiseudullani Jämsänkoskella, tulivat tutuiksi etenkin linnut ja kasvit, joita kouluunkin tuli kerättyä normaalia enemmän. Opin myös metsästystä seuraamalla luonnon tasapainon ja herkkyyden. Jonkinverran tuli jo ensimmäisellä paljekamerallani otetuk-

si luontokuvia, joita silloin vielä mustavalkoisina opin kehittämään ja valmistamaan Jämsänkoskella Yhtyneiden Peritöntaitten harrasteluvalokuvauslaboratoriossa.

Mahdollisuudet paranevat

Miten ja milloin luontovalokuvaus nousee etualalle? Sen Pekka Selin kertoo tulleen perheen perustamisen ja työpaikan vakiintumisen myötä. Varpaisjärven savolainen, monipuolinen, niin luonnon kuin ihmisen suhteen, tasapainoinen maisema osoittautui innostavaksi kuvauskohteeksi. Pekka Selin hankki yksisilmäisen järjestelmäkameran. Syntyi kontakteja muihin kuvaajiin Kuopion Kameraseuran kautta. Kuvausretket laajenivat ja pitenivät. Ensimmäiset luontokuvat kävivät näyttelyissä. Julkisuuteen tuli kuvia mm. Metsästys- ja Kalastuslehdessä sekä julisteessa, jonka Yleisradio laati sinne lähetetyn kuvan pohjalta. Taidon ja kokemuksen karttuessa Pekka Selin ehti myös opettaa valokuvausta koulussa ja kansalaisopistossa. Musta-
valkokauden huippu oli käsillä.

Värikuvaukseen

Kysyttäessä ajankohtaa siirtymisessä mustavalkokaudesta värikuvauteen, on vastaus: Tämä tapahtui vasta vuonna 1984 harrastuksessa olleen "luovan tauon" jälkeen. Eräällä vesivalokuvausretkellä oli huomattava osa kalustoa tuhoutunut. Kun sitten aikanaan hankin uutta, oli luonnollista siirtyä värikuvaukseen. Tämä tietysti edellytti myös värikuvien itse tehtyä värierottelua, kuultokuvien kopiointia jne. Luontovalokuvaus laajeni näihin aikoihin Suomessa valtavasti. Pekka Selin tutustui Suomen Luonnon Valokuvaajat ry:n kautta aikamme kotimaisiin lintukuvaajiin. Erityisen miellyttäviksi ja oman taidon kehittymisen kannalta hedelmällisiksi osoittautuivat näyttelyissä ja kuvausretkillä kontaktit Haunnu Hautalaan.

Tällä hetkellä

Hyvän katsauksen Pekka Selinin kuvamateriaaliin saivat Iisalmen Luonnostävät syksyllä 1987 luontovalokuvausillassa, jossa hän kertoi harrastuksestaan ja näytti mm. upean sarjan pöllökuvia. Myös aamuinen suo utuineen, hämähäkinverkkoineen ja vielä kasteisine varpuineen jäi monessa kuvassa mieleen.

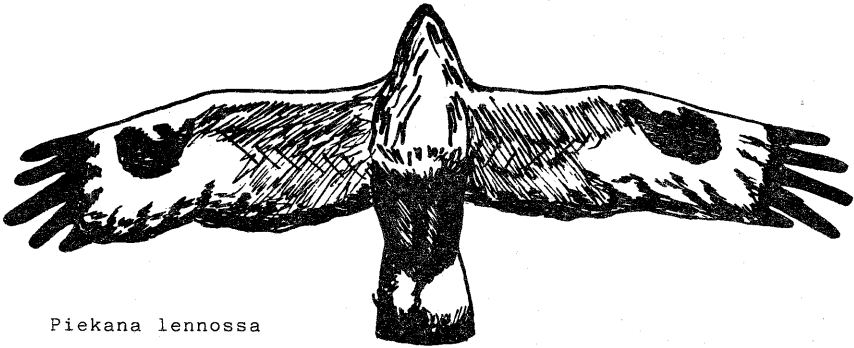
Lintukuvaus viehättää Pekka Seliniä nyt juuri eniten. Tämä vaatii pitkiä toveja niin yksin kuin harrastajaystävien joukossa milloin Varpaisjärven soilla, harjuilla ja metsissä, milloin vaikkapa Koillis-Norjan upeilla lintuvuorilla tai Hamningbergin "aavekaupungin" kuunmaisemassa. Otoksia on näkynyt niin näyttelyissä kuin julkaisuissa, esim. Opettaja-lehdessä luontokansikuvina.

Kenestä luontokuvaaja

Kysyttäessä lopuksi haastateltavalta, kenestä voi tulla luontovalokuvaaja, vastaa hän näin: Kenestä tahansa voi tulla. Kuitenkin tavoitteet ratkaisevat, kuinka pitkälle tässä harrastuksessa voi edetä. Tärkeää on heti alussa se, että jos tavoitteet ovat suuret, on luonnontuntemus ja kaikinpuolinen halu luonnossa liikkumiseen tärkeää. On voitava järjestää elämänsä siten, että sopivien tilaisuuksien tullen on pystyttävä lähtemään heti ja kauaksikin. Kohteet kun eivät odota vaan ne on tavoitettava heti vihjeen tultua. Kärsivällisyys kuvaushetkillä ja kritiikki valmiita kuvia ja kuvasarjoja valmistettaessa otoksista ovat lisäedellytyksiä.

Matti Tallgren

PIEKANOJEN ETAPPI

Piekana lennossa

Saavuvin Paaslahdelle Ruosteenrannan ja Runnin-Paaslahden tienristeyksien tienoille Esa Rytkösen puhelinsoiton vuoksi tunnistamaan hänelle tuntemattomia lintuja, lähes joka keväisiä alueella tapaamiaan leijailijoita.

Hyytävän purevan ja tuulisen sään vallitessa 21.4. saimme-kin nähdä mukavan näyn. Muuttoparvi piekanoja (*Butes lagopus*) lenteli lumisen peltosaukean päällä. Joku yksilö lepuutteli paikallaan tuulihaukkamaisesti, joku istui pellolla olevan tunkion päällä, joku ladon katolla tai puun latvassa metsänreunassa.

Kiikaroidessamme tien reunassa osui kiikariimme myös sinisuohaukkauros (*Circus cyaneus*) hitaasti leijailen lähellä maan rajaa. Tämä paikka näyttää olevan hyvä muuttavien lintujen etappipaikka ja tarkkailijoiden havaintopaikka.

Esa Rytkönen, myös ILYY:n jäsen, kertoi suurten hanhiparvien myös pysähtyvän kevaisin tällä alueella.

Harvinaista tässä asiassa on, että pääosin Lapin perukoilla pesivää piekanaa on esiintynyt noinkin suurina parvina (noin 10 yksilöä kertoman mukaan) nyt jo monena keväänä.

Tuo havaintoaika lienee ollut Iisalmen seudulla piekanojen osalta muuton huippua, koska samoihin aikoihin niitä on tavattu myös Kiuruvedellä ja Lapinlahden Nerkoon kanavan tienoilla.

Piekana on siis tunturiseutujen alueella usein näkyvä petolintu, johon huomio helposti kiinnittyy sen kaarrellessa levein siivin tavallisesti kalliorinteelle tehdyn pesänsä yläpuolella.

Piekanasta ei voi juuri erehtyä, sen verran selvät ovat sen tuntomerkit. Pyrstön tyvi on yläpuolelta kirkkaan valkoinen ja sen kärkivyö musta. Selkä ja siivet ovat ruskeankirjavat, pää hyvin vaalea. Siipien alapinnan väritys on vaaleahko. Vaaleaa väriä vasten näkyy selvästi siipitaipeden mustat laikut ja tummat käsikulat. Vatsa ja välistä koko alapuoli kurkkua lukuunottamatta on mustahko.

Näitä tuntomerkkejä tarkkailemalla piekanan erottaa muista samankokoisista haukoista. Värit kuitenkin jonkin verran vaihtelevat. Varmin tuntomerkki on kuitenkin pyrstön väritys.

Piekana, suuresta koostaan huolimatta, käyttää lähes kokonaan ravintonaan myyriä ja sopuleita, joita Lapissa on paljon. Harvemmin se saalistaa lintuja tai jäniksen poikasista.

Piekanan muutto suuntautuu, toisin kuin muiden päiväpetolintujen muutto, suureksi osaksi kaakkoon. Kaakkosuuntaisesta muutosta johtuen piekanaa tapaa useimmiten Itä-Suomen puolella. Länsisuomalaisille tuo uljas muuttaja on oudompi ilmestys.

Jaakko Laasanen

ERIKOISUUKSIA IISALMEN LUONTOMUSEON KOKOELMIIN

Yleisötilaisuudessa 23.3.1988 lahjoitettiin ILYY:n luontomuseolle kaksi kiinnostavaa erikoisuutta.

Vanha hain hammas

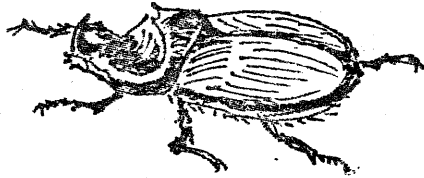
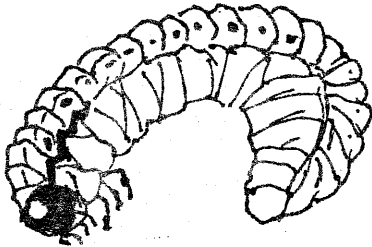
Talouspäällikkö Sirkku Tikkanen kävi retkeilyllä etelämantereella syksyllä 1987. Muistona matkataan hän toi Iisalmen Luontomuseon kokoelmiin näytteen, jonka argentiinalainen jääkausitutkija Pedro Svarca oli määrittänyt noin 35 miljoonaa vuotta vanhaksi hain hampaaksi! Hammas oli löydetty Seymorin saarelta jäästä noin 1200 metrin syvyydestä. Sen pituus on noin 30 ja paksuus tyvestä noin 7 mm.

Kovakuoriaisharvinaisuus - sarvikuonokas (Oryctes nasicornis)

Kerhon rahastonhoitaja Yli-insinööri Viljo Åberg toi museon hyönteiskokoelmiin liitettäväksi harvinaisen kovakuoriaisen, sarvikuonokkaan. Kyseessä on koirasyksilö, joka tunnetaan helposti pään komeasta sarvesta. Ennestään kokoelmissa on 1 koiras ja 1 naaras, jolla ei esiinny sarvea. Molemmat on saatu aikanaan 1960-luvulla Varsinais-Suomesta Salosta vangittuina pökerryksissä kirkasta valoa vastaan lentäneinä keskikesällä. Lahjoitettu uusi koiras on löydetty kuolleena hortonomi Kauko Jokialan omakotitalon keskuslämmityskattilan tuhkan seasta syksyllä 1987. Kattila on ollut käyttämättömänä pitkän ajan. Löytäjän arvelun mukaan sarvikuonokas on voinut ryömiä tuhkaan suojaan veden tulvittua pannuhuoneeseen kovassa ukkossateessa joitakin vuosia sitten.

Suomessa harvinaisehko sarvikuonokas kuuluu herkuleskuoriaisten alaheimoon. Se on kotimaisiin kuoriaisiin verrattuna yleensä varsin kookas, noin 20-40 cm pituinen. Peitinsiivet ja jalat ovat ruskeat, pää ja etuselkä mustat ja vain koiralla on sarvi. Toukka on iso ja paksu, väriltään keller-

vänvalkea, pää on ruskea. Sarvikuonokasta voi tavata paikoin jopa runsaslukuiseenakin puru- ja kompostikasoista. Laji tuli Suomessa tunnetuksi vasta 1930-luvulla, aluksi eteläisimmässä Suomessa, sotien jälkeen vähitellen pohjoisempaanakin, kunnes se vakiintui 1960-luvulla Jyväskylä-Kuopio-linjalle.

Sarvikuonokas. Vasemmalla toukka, pää ruskea m muuten kellervänvalkea. Oikealla aikuinen koiras, 20-40 cm, peitinsiivet ja jalat ruskeat, pää ja etuselkä mustat, vain koiraalla (yllä) sarvi.

Melkoisena yllätyksenä ilmoitettiin Luontokerho Saperdalle toukokuun lopulla vuonna 1980 Iisalmissa, että Iisalmen kaupungin puutarhalla on kompostissa "turilaismaisia isoja toukia" (puutarhuri Eeva Joenmaa). Toukat ja myöhemmin samalta paikalta saman vuoden elokuussa löytyneet lisätoukat ja kotelokin lähetettiin Helsingin Yliopiston eläintieteen laitokselle, joka määritteli ne juuri sarvikuonokkaiksi. Löytö oli silloin maamme pohjoisin. Myöhemmin on sarvikuonokasta tavattu Lapin eteläosaa myöten, tosin hyvin paikoittain.

Lisätietoja: Metsiemme eläimiä värikuvina, Porvoo 1966 s.135 ja 57. Saperda 1980 No 2 s. 7.

Matti Tallgren

RIEKKO

Kun astuin luokkaan aamulla klo 8, oli Eetu välmiina käsi pystyssä ja kertoi, että hänpä näki riekon kouluun tullessaan rivitalon lumipenkalla. Kun lapset näkevät usein tavattoman harvinaisia ja merkillisiä lintuja, tiedustelinkin tarkemmin, mistä hän sen tunsii. Eetu pyörähti tuolillaan ympäri ja näytti luokan peräseinällä olevaa talvipukuista täytettyä riekkoa ja tokaisi, että se oli tuollainen. Uskottavahan se oli. Lisäksi se oli väkättänyt. Samana päivänä oli poikien liikuntaryhmä opettajineen nähnyt riekon pururadalla kahteenkin otteeseen. Pari päivää myöhemmin nykäisi eräs pikkumies minut käytävällä vähän syrjään jo ennen luokkaan menoa ja kertoi, että se riekko päästi hänet eilisiltana puolen metrin päähän pururadalla. Sitteen se oli lentänyt puupinon päälle ja "räkättänyt" sielä.

Kävin iltapäivisin katselemassa riekkoa kuvatakseni sitä, mutta en löytänyt kuin jälkiä poikien neuvomista paikoista. Mietiskelin monia keroja tapoja saadakseni sen lähelteni, mutta kun ei ollut lintua, ei myöskään tullut kuvia. Talvi suosi ulkoilua mukavasti. Oli ollut pari hyvää suojasäätä, jotka kovettivat hangen ja kun päälle satoi 5 cm lunta oli mainio hiihtokeli valmis, saattoi hiihdellä maas-

TALVIPUKUINEN NUKKUVA RIEKKO

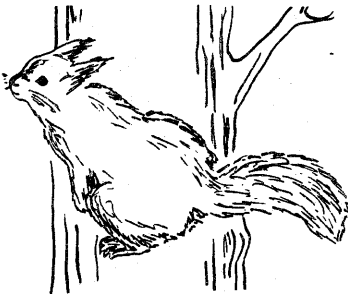

M&K-lehden helmikuun numerossa oli kirjoitus riekon talvipuvusta ja sen lämpimyydestä. Oheinen kuva kertoo hyvin samaa asiaa. Riekko on juuri ruokailut ja aserunut lepäämään ilta-päivällä n. klo 14.00. Se on pörröttänyt höyhenensä, kuten linnut tekevät kovalla pakkasella. Kuvaushetkellä oli pakkasta 18 astetta. Kuva on siitä erikoinen, että riekko nukkuu rauhallisesti. Aikaisemmin en ole nähnyt kuvaa nukkuvasta riekosta.

Pekka Selin

tossa mihin tahtoi. Aikamoinen huomio oli, kun lähdin kotoni hiihtämään järven toiseen päähän, että riekko olikin ollut melkein kotini nurkalla. Löysin noin 100 metrin päästä pajukosta riekon jälkiä, mutta en lintua.

Lauantainaamuna 31.1. oli parinkymmenen asteen pakkas ja lähdin hämärässä liikkeelle kuvatakseni talvimaisia auringonnuosun aikaan. Hommasta ei tullut oikein mitään, sillä lumi oli karissut puista, eikä ollut oikein talvisen näköistä. Innostuskin hävisi samalla ja ajelin erään metsäautotien läpi, mutta hiljaista oli sielläkin. Tapasin Kaarlon tien varresta nuolukiven vierestä. Hän oli käynyt kaatamassa haapoja jänikselle ja kertoi, että viides nuolukivi vuoden aikana oli juuri loppunut. Katselimme myös ilveksen jäljiä, jotka lumi oli jo hiukan peittänyt. Se oli asustellut näillä paikoilla syksystä saakka. Jäniksiä oli seudulla runsaasti, joten ilveskin tuli toimeen.

Kotiin tultuani vein kimpaleen läskiä lintulaudalle, oravat sitä söivät vähän turhankin ahneesti, mutta jäi sitä silti tiasillekin. Naulatessani läskiä lintulautaan kiinni, kuulin riekon pitkän ja riemukkaan väkätyksen pajukosta pellon takaa. En ottanut varusteita mukaan kuin kameran, siihen pikkuzoomin, pari rullaa taskuun ja sitten suksilla rantapajukkoon. Kuulin pari kertaa sen kopeukit, mutta se olikin kauempana kuin luulin. Yritin laskea kopeekoita vanhan miehen käreällä äänellä ja sainkin sen harvakseltaan vastailemaan, Viimein huomasin sen aivan rantapenkältä. Se oli tiheässä varvukossa eikä siitä näkynyt kuin pää. Jäin paikalleni 7-8 metrin päähän odottelemaan sen reaktioita. Kotkottelimme toisillemme ja se oli hyvin hauskan näköinen juttellessaan, kaula venyi, tukka nousi pystyyn, oli ilmeisen tosissaan, vähän vihaisenkin oloinen. Sitten se lähti juoksemaan, aluksi pois päin. Kuitenkin se tuli kokonaan näkyviin ja sain ensimmäiset ku-

vat. Sitten se kääntyi takaisin ja uudet kuvat tulivat jo vähän lähempää, tosin risut vähän peittivät näkyvyyttä. Sitten loppui filmi. Kyyristyin vaihtamaan ja samalla juoksi riekko suoraa päätä kohti ja alkoi syödä pajun silmuja 3 metrin päässä aivan aukealla paikalla. Syntyi sen verran kiirettä filmin vaihtoon, että se kohmeisilla sormilla alkoi käydä kömpelösti. Vaihtuihan filmi, mutta tuntui, että se kesti ainakin varttitunnin. Riekko juoksenteli edestakaisin, kuvia tuli melkoista vauhtia ja kun olin vaihtanut kolmannen rullan, muistin ko kääntää kameran pysty kuvaukseenkin ja vähän vaihdella polttoväliä väljemmälle. Tuntui mukavalta jutella välillä sen kanssa ja yrittää kuvaa siitä tuoka pörrössä ja kaula pitkällä, nokka avautuneena vihaiseen väkätykseen. Sitten loppui filmi kokonaan ja lähdin hakemaan lisää. Kotona keitin kahvit, lämmittelin vähän ja varasin mukaan toisen rungon, 300-millisen, jalustan ja muuttaman rullan filmiä.

Palasin paikalle omaa latuani, mutta riekko ei enää ollut siinä, mihin se varttitunti sitten jäi. "Kopeuk, kopeuk", sanoin. Samassa kuului vastaus ja hätääntyneen näköisenä juoksi kaverini parinkymmenen metrin päässä hauskaasti huojuen suoraan kohti. Se tuli yhtä kyytiä eteeni viiden metrin päähän ja alkoi syödä heti pajun silmuja. Käytin nyt kolmesatasta ja jalustaa, rajaukset olivat aika tiiviitä, mutta pysyi, nyppi siinä silmuja ja taas vinkui ja läpsyi kamera. Sitten ei kamera lauennutkaan. Etsijään tuli hurja sarja numeroita ja kirjaimia. Patteri lopussa. Otin pikakuzoomin ja veivailin sillä kuvia. Sitten loppui voima siitäkin. En huurtumisen takia ollut uskaltanut viedä kameroita sisään, enkä huomannut pelkkiä pattereita viedä lämpimään. Taskussa oli joki vanha paristo varalla, jota aloin tumpuloida paikoilleen ja toiset taskuun lämpiämään. Riekkokin huomasi, että jotain poikkeavaa oli tekeillä. Se hyppi oksaltaan alas, tepasteli viereeni katsomaan, mikä oli vialla. Olisipa ollut kamera kunnossa ja laajakantti paikoillaan, riekko tuli nimittäin kainalon alle, matkaa noin 60 cm ja siinä se sitten söi pajun silmuja. Voi pojjaat!

Kävin välillä syömässä ja otin kaikki patterit sisään lämpimään, kaupat kun olivat lauantaina iltapäivällä kiinni, eikä voinut käydä uusia ostamassa. Palasin puolen tunnin kuluttia paikalle, mutta riekkoa ei näkynyt. Seisoskelin paikoillani yrittäen huomata valkoisen linnun risukosta. Sitten kuului väkätys, mutta nyt ei lintu tullut luokseni. Huomasin sen erään pajupensaan kupeella lumeen painautuneena. Hiihtelin hiljakseen lähemmäksi, asettelin jalustan paikoilleen ja tirkistelin sitten tarkemmin. Huomasin, että kaveria nututti. Se painoi silmänsä kiinni, eikä aukaisut niitä, vaikka suljin läpsähti kesken unien. Siirryin vähitellen lähemmäksi. Se heräsi, mutta ei edes kohottanut lumesta ja asetuin sitten neljän metrin päähän. Joitakin ruutuja otin molemmilla putkilla ja sitten yhtäkkiä se nousi ja alkoi tarmokkaasti kierrellä pensaita nyppiä silmuja. Se kiersi toiselle puolelle vastavaloon ja asettui paikalleen lumeen. Olen joskus huomannut jonkin hyvän kuvan kohdalla, kuinka tärkeä olisi rinnakkaisruutu ja nyt päätin poistaa tämän puutteen kertatehtäviä. Vedin 10 kuvaa vaakaan, samanverran pystyyn ja vielä lyhemmälläkin saman satsin. Sitten loppuivat paristot aivan tottaelisesti. Ei minkäänlaista henkeä, vaikka lämmitin niitä käsissäni. Olivat kai kädet niin kylmät, että taisivat jäädyttää niitä entisestään.

Sunnuntaina ei riekkoa löytynyt, ei sitten millään. Kai se oli lähtenyt kylällä käymään. Olihan se eräänä päivänä ollut ensin kirjaston pihassa, sitten koulun lipputangon juurella, josta matka oli jatkunut jääkiekkokaukalolle.

Miksiköhän tuo parvessa mielellään elävä lintu on harhautunut keskelle kylää. Ehkä se on ollut jo kauan erossa omista lajitovereistaan ja jostain syystä hyväksyy sitten ihmi-

sen läheisyyteensä. Lintu näyttää hyväkuntoiselta, se on lentökykyinen, kunhan ei olisi liian rohkea kylän kissojen suhteen, jotka kohta alkavat keväiset yöjuoksunsa.

Riekko jäi kuitenkin asustelemaan kotini ympäristöön. Eräänä päivänä se oli naapuritalon katolla, kun tulin iltapäivällä koulusta. Hain kameran sisältä ottaakseni kuvan, mutta kun tuli ulos, lensi riekko komeasti väkättäen suoraan jalkoihini. Olin vähän ylpeäkin tästä ystävyysosoituksesta. Eräänä päivänä sitä ei näkynyt pihamaalla, mutta kun matkin sen ääntä se lensi pajukon takaa hirmu haipakkaa luokseni. Pilviset ilmat vaikeuttivat noina päivinä kuitenkin kuvaamista, valkea lintu kun ei oikein erotu silloin lumesta.

Helmikuun alkupuolella se sitten vain katosi. Hiihtelin lähiympäristössä, mutta jälkiäkään ei löytynyt mistään. Se oli poissa.

Huhtikuun alussa löytyi sitten erään talon liiteristä päätön riekko. Kissa, kärppä, hilleri? Tarkoitukseni oli ollut ottaa se kiinni ja siirtää erälle suoalueelle, jossa on vakaa riekkokanta. Siellä se olisi löytänyt lajikumpanit ja päässyt parveen mukaan. Myöhästyin. Mutta mukava meillä oli.

Pekka Selin

KILPAILUN TULOS KUUSEN MUTAATIOILMIÖSTÄ

Luontouutistemme numerossa 2/87 julistettiin kilpailu kuka löytäisi komeimman kuusen mutaatioilmiön "tuulenpesän". Maanviljelijä Vilho Eriksson Kirmalta ilmoitti ILYY:lle kaksi löydöstä Taipaleesta lähtevän Aisomäen tien varrelta sekä toisen Varpamäestä Heikki Laukkasen metsästä. Vilho Eriksson saa palkinnoksi lupaamamme komeat luontojulisteet.

JÄTTIPUTKET - UKONPUTKET

Viimeaikoina on Iisalmen seudulla yleistynyt kookas ja komea koristekasvi, kaukaasianjättiputki (*heracleum mantegazzianum*). Se voi kasvaa jopa 3,5 metrin korkuiseksi ja itse kasvin varsi saattaa olla 10 cm paksu putki. Jo tästä koosta sen erottaa muista suurista putkista, mutta varmin tunto-merkki on varressa olevat penaruskeat läiskät. Itse kasvi on karkeakarvainen niinkuin muutkin ukonputken (*Heracleum*) sukuun kuuluvat putkikasvit.

Kaukaasianjättiputki kukkii 2-4 vuotiaana ja kukittuaan se kuolee. Se siementää kuitenkin runsaasti ympäristöönsä ja pystyy omin toimin tällä tavalla leviämäänkin. Se ei myöskään vaadi minkäänlaista hoitoa. Varjopuolensa on kyllä tälläkin mahtavalla koristekasvillä; se on myrkyllinen. Herkät ihmiset saavat siitä kiusallista ihottumaa koskettamisesta ja erikoisesti kasvinesteestä, minkä takia sitä olisi varmuuden vuoksi käsiteltävä rukkaset kädessä. Englannissa siitä on tullut kiusallinen rikkaruoho, joka on vallannut reheviä purcjen varsia.

Iisalmen seudulla tällä jättiputkella on vanhat perinteet. Puutarhakonsulentti Verkko toi tämän putken jo 1920-luvulla Viitaan Ala-Lyyraan ja siitä lähtien se kasvoi rehevänä kasvustona vanhan navetan seinustalla. Se on levinnyt jonkun verran tuon vanhan kasvupaikan ympäristöön ja kasvaa yhä edelleen siellä.

Tohtori Arvi J. Huuskonen kertoi saaneensa kaukaasianjättiputken oikeastaan vahingossa. Hän tilasi jostakin Etelän puutarhasta koristeraparperin taimia, jotka sitten osoittautuivatkin tuoksi jättiputkeksi. Se on levinnyt Huuskosten Leppirannan kesähuvilalla, josta sitä sitten on tuotu monien pihojen kaunistukseksi, vaikka monet pitävät sitä pihojen kauhistuksena. Kun Arvi Huuskonen itse rupesi saamaan putkesta ihottumaa, alkoi hän kutsua sitä pirunputkeksi.

Iisalmen seudun pihossa on vanhastaan ollut erästä toista jättiputkea (*Heracleum persicum*). Se on pienempi kuin edellämäinittu kaukaasianjättiputki, korkeutta vain 1,5-2 metriä ja varsikin korkeintaan 5 cm, eikä sen varressa ole punaruskeita väriläiskiä. Tämä putki on monivuotinen. Myös se on myrkyllinen, vaikka en ole kyllä kuullut, että se aiheuttaisi ihottumaa.

Vielä tavataan Iisalmissa Idänukonputkea (*Heracleum spondyleum* subsp. *sibiricum*). Sitä kasvaa teiden varsilla, ton-teilla ja joutomailloilla Iisalmen keskustaaajamassa ja Peltosalmella. Tämä putki on molempia edellisiä pienempi, kooltaan vain 0,5-1,5 metriä ja varsikin vain 5-20 mm. Parhaiten sen tuntee kellanvihreistä kukista. Edellämäinittuilla jättiputkilla kukat ovat valkoisia. Idänukonputki on levinnyt meil-le idästä, kuten jo nimestäkin selviää. Se on jo kauan sitten kotiutunut Suomeen ihmisen seuralaiseksi asutuskeskukseen. Myös tämä putki on myrkyllinen. Siitä huolimatta sitä on Siperiassa käytetty ihmisravintona ja Venäjällä on aikoinaan sen varresta valmistettu jopa viinaa, kuten Elias Lönnrot jo kertoo 1800-luvulla julkaisemassaan kasviossa. Myös juuria on kansan keskuudessa käytetty uutoksena lääkinnälliisiin tarkoituksiin.

Viljo Åberg

ERKKI TAJAKKA

Yhdistyksemme aktiivijäsen Erkki Tajakka kuoli Helsingissä 6.1.1988 vaikean taudin murtamana.

Hän syntyi Iisalmessa 11.2.1953 ja valmistui Mikkelin teknillisestä koulusta terveysteknikoksi 1981. Heti valmistuttuaan hänestä tuli Vantaan kaupungin terveystarkastaja toimialanaan ilmansuojelu. Tässä virassa hän oli kuolemaansa asti.

Erkki Tajakka harrasti kasvitiedettä. Hän liittyi Iisalmen Luonnon Ystäväin jäseneksi jo 1970-luvun puolivälissä. Hän oli omin päin opiskellut kasvitiedettä ja hankkinut itselleen melkoisen kasvituntemuksen.

Kotipihaansa Porosuon Niittylään hän oli tuonut Etelä-Suomesta ja ulkomaan matkoiltaan suuren määrän erilaisia kasveja. Iisalmen Luonnon Ystäväin kasvijaosto teki joka kesä retkiä Niittylään tutustumaan moniin harvinaisiin kasveihin.

Siirryttyään Vantaalle pysyi Erkki Tajakka edelleen Iisalmen Luonnon Ystäväin Yhdistyksen jäsenenä. Hän vietti aina lomaajat Niittylässä kasviensa parissa, kukkien keskellä. Niitä hoiti hänen poissa ollessaan äitinsä Hanna Tajakka.

Porosuon Niittylästä on vuosien kuluessa kerätty paljon kasvinäytteitä Luonnon Ystäväin kasvikoelmiin, jossa ne ovat kertomassa erään innokkaan, varhain poismenneen botanistin, kasviharrastuksesta.

Viljo Åberg

APENNIINIEN VUOKKO IISALMESSA

Apenniinien vuokko (*Anemone apennina*) on ilmestynyt Toini Julkusen omakotitalon pihaan Omakotitie 33. Ensi kerran se kukki 1985, jolloin sitä löytyi yksi ainoa yksilö. Tänä keväänä kukkapenkissä kukki jo 4 yksilöä, jotka olivat noin 1,5 metrin matkalla tulppaanien joukossa. Todennäköisesti vuokko on tullut ulkomaisten tulppaanisipulien tai ruusujen juurimullan mukana. Edelleen näyttää siltä, että vuokko tekee itämiskykyistä siementä ja pystyy näin leviämäänkin.

Apenniinien vuokko on läheistä sukua valko- ja keltavuokoil- le, mutta kukka sillä on paljon suurempi ja väriltään vaalean sininen, vähän punaiseen vivahtava. Se kukkii täällä toukokuun puolivälissä.

Apenniinien vuokko kasvaa luonnonvaraisena Välimeren maissa, mihin sen tieteellinen lajinimikin viittaa. Se on nimenomaan Italian Apenniinien vuoriston kasveja. Sitä kasvaa vielä luonnonvaraisena Pohjois-Ranskassa ja Saksassa. Apenniinien vuokkoa on myös viljelty koristekasvina ja viljelyn jäljiltä se on kotiutunut Tanskan Bornholmin saarelle.

Viljo Åberg

ILYY:N JAOSTOT

	<p>HYÖNTEIS- JAOŠTO</p>	<p>MATTI TALLGREN</p>
	<p>KASVIJAOŠTO</p>	<p>VILJO ÅBERG</p>
	<p>LINTUJAOŠTO</p>	<p>JAAKKO LAASANEN</p>
	<p>NISÄKÄS- JAOŠTO</p>	<p>UOLEVI SKÄREN</p>
	<p>YMPÄRISTÖN- SUOJELUJAOŠTO</p>	<p>ERKKI VÄISÄNEN</p>
	<p>MUSEOJAOŠTO</p>	<p>MATTI TALLGREN</p>
	<p>VALOKUVAUS- JAOŠTO</p>	<p>KAI JÄDERHOLM</p>